

Spellingregels van het Gronings

De spelling van het Gronings is geen zeer omstreden zaak. In feite wordt door velen verregaand gebruik gemaakt van de regels die in het begin van de jaren '50 zijn ingevoerd en die een dertig jaar later bevestigd en explicieter gemaakt zijn. Tegenover deze feitelijk stilzwijgend gestandaardiseerde spelling staat dat er op vrij ruime schaal grote onbekendheid is over de manier van schrijven van Gronings. In deze tekst wordt daar een nadere toelichting op gegeven. Dat gebeurt allereerst via een algemene inleiding. Daarna komen de uitgangspunten aan de orde, waaronder de nauwe relatie met de Nederlandse spelling. Aan de beginselen van de orthografie van de standaardtaal gaan enkele hoofdregels van het Gronings vooraf. Daarna wordt groepsmatig ingegaan op aspecten van de Groninger spelling. Telkens worden daarbij voorbeelden gegeven na een formulering van de algemene regel. In veel gevallen zal (duidelijk gemarkeerd door een kleinere letter) ingegaan worden op een aantal beweegredenen voor de keuze van de schrijfwijze in kwestie. In deze afdelingen wordt niet geschroomd – evenmin als in de inleiding – om consequente maar foutief gespelde voorbeelden aan te halen. De notatie tussen dubbele aanhalingstekens wijst er op dat deze verworpen wordt.

De verhouding tussen deze tekst en die in het Groninger groene boekje uit 1984 is uiteraard een nauwe. Op voorzichtige wijze zijn een aantal accentverschillen aangebracht, met name een iets grotere tolerantie ten opzichte van uitspraakverschillen. Bovendien is de formulering nu en dan zo gekozen, dat de gebruiker als het ware wordt uitgenodigd een actieve mening te vormen, zonder dat ik zou willen vragen de in dit opzicht heersende rust al te zeer te verstoren. En voor de goede orde: zeer veel maar toch niet helemaal alle woorden die in dit boekje opgenomen staan, zijn geheel geschreven volgens de Groningse spellingregels. Er zijn er bij die opzettelijk meer naar de uitspraak genoteerd zijn dan op grond van de volgende regels zou kunnen. Een Groninger woordenlijst blijft daarom een wens voor de toekomst.

Inleiding

Een mooie *onliner* van K.H. Heeroma is die waarin hij erop wijst dat spelling niet anders is dan een afspraak tussen goede verstaanders. De toenmalige hoogleraar in de Nedersaksische taal- en letterkunde bezigde de uitspraak op

4 februari 1968 in een uitzending van de RONO, waarin het ging over Naarding en de Vosbergen-spelling. *Vosbergen* is de naam van wat eertijds een buiten was van de Rijksuniversiteit, waar tijdens een wetenschappelijk getinte conferentie in het begin van Heeroma's ambtsperiode (april 1955) geprobeerd is om een algemeen gangbare schrijfwijze vast te stellen voor het gehele werkkerrein van het net opgerichte Nedersaksisch Instituut, te weten Noord- en Oost-Nederland en aangrenzende Duitse gebieden. Die poging heeft nauwelijks effect gehad, want er zijn maar weinig publicaties verschenen waarin "Vosbergen" gehanteerd is. Naardings *Dâad en Drööm* is er een voorbeeld van. Willem Diemer is een Groninger auteur die 'm weleens gebruikt heeft: zie bijvoorbeeld zijn beschouwing over "Shakespeare in 't Grunnegers" in *Wenackers 1957*, het jaarboek van de Grunneger Schrieverskring, blz. 89-95. "Vosbergen" heeft het niet gehaald in een tijd dat het eenvoudiger was om op de schrijfmachine de afgesproken rondjes op klinkers te zetten dan op een doorsnee-computer in de jaren '90: het systeem moet te ver van de gebruikers gestaan hebben en wellicht vooral door een afstand tot de gevestigde traditie.

Aan de gevestigde traditie is in Groningen de naam van K. ter Laan verbonden en wel om meer dan één reden. Ter Laan had in zijn *Nieuw Groninger Woordenboek* (1929) een eigen schrijfwijze geïntroduceerd ten opzichte van die van Molema. Vooral met het oog op de gebruikers die het Gronings niet al kenden - en dus met name de wetenschappelijk geïnteresseerden - koos Ter Laan voor een vrij sterk fonetische weergave. Het duidelijkste voorbeeld daarvan was het "nulletje". Het rondje dat Vosbergen later boven klinkers plaatste, stond bij de eerste druk van Ter Laans woordenboek onder enkele medeklinkers wanneer die aangehouden moesten worden uitgesproken. Maar ook tekens als het accent grave, aigu en circonflexe werden uitbundig gebruikt om bijvoorbeeld rekking of nasaliteit mee aan te geven.

In de tweede druk van 1952 koos Ter Laan voor een veel toegankelijker wijze van schrijven en daarmee sloot hij aan bij initiatieven uit diezelfde tijd waar hij ook mee te maken had, namelijk in de kring van de Aalgemaine Verainen Grunnen. De toegankelijkheid zit 'm in de mate van verminderde afstand tot het Nederlands. In beide talen mag *lopen* worden geschreven. In de ene wordt dat uitgesproken als "lope" of "loupe", in de andere zoiets als "loopm". Een spreker van het ABN zal zich er bij dergelijke gevallen meestal niet van bewust zijn dat de gesproken versie aanzienlijk verschilt van de geschrevene.

Iemand die Gronings spreekt, komt vrijwel altijd veel later in contact met de geschreven weergave van zijn taal dan een ABN-gebruiker en is om die reden kritischer ten opzichte van wat hij leert. Een zesjarige zal daarom minder protest aantekenen tegen *lopen* (dat naar de uitspraak dus eerder “lope” zou moeten zijn) dan een beginnend lezer of schrijver van Groninger teksten dat zal doen. De laatste zal geneigd zijn die typisch niet-Nederlandse eigenaardigheid van het gebruik van “loopm” op welke wijze dan ook op papier te doen uitkomen.

Heeroma kan voor een knipoog zorgen bij dergelijke kwesties: de spelling is een afspraak tussen *goede* verstaanders. We weten immers wel dat het altijd behelpen is met de weergave op papier of op het scherm van iets dat gesproken wordt. We verliezen de intonatie, we missen de kleur die iedere individuele spreker er aan toekent. Zelfs een fonetische tekst is maar een gedeeltelijke benadering van de werkelijkheid. In het volgende voorbeeld staat voor een paar plaatsen van Groningen in fonetisch schrift de vertaling van de zin “Die kerel maakte de hele wereld aan het vechten” opgegeven. Het is een overname uit het zestiende deel van de Reeks Nederlandse Dialektatlassen, door dr. A. Sassen, dat Groningen en Noord-Drenthe behandelt. (De wijze van schrijven volgens de gangbare Groninger spelling volgt even verderop op blz. 306-307.)

Middelstum	21. dɛ.i kɛ:rɫ mɔ.uk hailɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Oldehove	21. dɛ.i kɛ:rɫ mɔ.uk dɛ hailɛ vɛ:rɫt ǣ:ntfɛχɫɪp
Zuidhorn	21. dai kɛ:rɫ mɔ.uk dɛ hailɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Niekerk	21. di kɛ:rɫ mu-ktɔ he.lɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Weiwerd	21. dɛi kɛ:rɫ maik (zɛgsvrouw ; zɛgsmān : mɔ.uk) dɛ ʔaɪlɛ bɔ.udɫ a:nt fɛχɫɪp vɛ:rɫt
Wagenborgen	21. dɛ.i kɛ:rɫ mɔ.uk hailɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Scheemda	21. dɛ.i kɛ:rɫ mɔ.uk hailɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Hoogezand	21. dɛi kɛ:rɫ mɔ.uk hailɛ vɛ:rɫt ǣ:nt fɛχɫɪp
Onstwedde	21. dai kɛ:rɫ mɔ.uk dɛ hailɛ vɛ:rɫt a:nt fɛχɫɪp (vechten = ha:uɫ)

Bovendien is er in de normale spelling geen een-op-een-verhouding tussen een geschreven teken en een gesproken klank. De ABN-gebruiker vindt niets vreemds aan de plaatsnaam *Enschede*, zelfs al gebruiken we drie keer dezelfde letter voor een even zo vaak verschillende klank en is het raar om met een *c* plus een *h* een keelklank weer te geven waarvoor meestal de *g* benut wordt. De spelling is dus niet alleen een afspraak tussen goede verstaanders, gewenning

speelt een grote rol. Iedere nieuwe discussie over een wijziging van de spelling groeit op die grond: wat we gewend zijn willen we graag zo houden als er niet heel zware argumenten tegen zijn. De schrijfwijze van Nederlandse woorden als *beeltenis* en *verbintenis* is niet in discussie. Ze hebben aan de voorzijde met *beeld* en *verbinden* te maken. Aan de achterkant eindigt het woord op *-tenis*, zoals we dat kennen in *gebeurtenis* en *erkenntenis*. Daarom zou iemand op het idee kunnen komen, die woorden te spellen als “beeldtenis” en “verbindtenis”. Het zal die gewenningsfactor wederom zijn die maakt dat op het eerste gezicht onlogische woordbeelden toch normaal geaccepteerd worden.

In 1984 is de Groninger spelling na de benoeming van de eerste provinciale streektaalfunctionaris weer aan de orde geweest, een jaar of dertig na zowel *Vosbergen* als *Ter Laan*. In het toen verschenen boekje (zie de Beredeneerde literatuurlijst op blz. 333) is aangesloten bij de heersende praktijk en dat betekende in de eerste plaats een continuering van de spelling van Ter Laans woordenboek in de tweede druk. Vooral de schrijfwijze van Simon van Wattum heeft daarin een rol gespeeld. Het werk van deze auteur - toen frequent aanwezig in het Nieuwsblad van het Noorden - had een grote mate van leesbaarheid, ook voor ogen die zagezegd naar het Nederlands stonden.

Spelling en spelling is twee

Het Nederlands heeft één spelling, die van Oosteinde tot Oostburg gelijk is. Betrekkelijk kleine uitspraakverschillen komen in de geschreven tekst niet tot uitdrukking. Het opvallendste aan streektalen is nu juist de omvang van de regionale verschillen. Vandaar dat een van de vaakst gestelde vragen over een standaardspelling van het Gronings deze is: kan er wel één spelling zijn voor een gebied waar zoveel onderscheid bestaat?

Het antwoord is heel simpel bevestigend. Iemand die *huus* zegt schrijft *huus*, iemand die *hoes* zegt schrijft *hoes*; wie *slopen* gebruikt zoals in het Nederlands schrijft dat, wie aan *sleupen* doet kan dat woord noteren. Verschillend taalgebruik kan met dezelfde regels opgeschreven worden. De boven weergegeven omzettingen van de zin “Die kerel maakte de hele wereld aan het vechten” luiden op die wijze achtereenvolgens zó in normaal schrift:

Middelstum	Dij kerel mouk haile wereld aan t vechten.
Oldehove	Dij kerel mouk de haile wereld aan t vechten.
Zuidhorn	Dai kerel mouk de haile wereld aan t vechten.

Niekerk	Die kerel moakte hele wereld aan t vechten.
Weiwerd	Dij kerel muik 'aile wereld aan t vechten.
Wagenborgen	Dij kerel maik de 'aile wereld aan t vechten.
Scheemda	Dij kerel muik d'haile wereld aan t sloagen.
Hoogezand	Dij kirrel muik d'huile wereld aan t vechten.
Onstwedde	Dai kerel muik de haile wereld aan t vechten.

Ondanks dat we hebben school gegaan, weten we niet altijd precies hoe we moeten schrijven. Zelfs bij een veel bestudeerde taal als het Nederlands zijn er twijfelgevallen, voorkeurspellingen en is er beweging. De aanpassing van de spelling van de standaardtaal in 1995 zal niet de laatste blijken te zijn. *Vacantie* bleek zijn *c* toen verloren te hebben ten gunste van *vakantie* met een *k*, ondanks de dwang van het rode potlood in het onderwijs die er geweest moet zijn. Maar in 1995 bleek *cadeau* zich officieel gehandhaafd te hebben ten koste van het op ruime schaal gebruikte “kado”. Het optreden van zogeheten voor- en nakeurspellingen werd in het Nederlands toen feitelijk opgeheven.

In het Gronings is de variatie-ruimte veel groter en dat geeft er een vriendelijk on-star trekje aan. Er is weinig traditie in de spelling van het Gronings in het onderwijs, de taal is in verandering en er bestaan veel onderlinge verschillen in de provincie. Zo lang die vrijheid het leesgemak niet werkelijk stoort, is er niets tegen zo'n gevarieerdheid in de schrijfwijze. Bovendien kan het van omstandigheden afhangen of men zich meer of minder aan de gangbare spelling wil houden. Naarmate de teksten langer zijn en de uitgave een officiële karakter draagt, zal de vormelijke kant meer aandacht krijgen en zal de samensteller meer aansluiting willen zoeken bij de heersende regels. Anderzijds kan daarvan vrij gemakkelijk worden afgeweken wanneer het gaat om iets korts als de naam van een gebouw of een periodiek. De vereiste duidelijkheid bij de eerste aanblik kan hier dienen om af te wijken van de gangbare praktijk en te kiezen voor een schrijfwijze die op het eerste oog meer recht doet aan de uitspraak. In een tekst is de spelling van *meulen* of *möllen* geïnspireerd op die van de Nederlandse tegenhanger, *molen*. Op een dusdanig bouwwerk zelf kan het daarentegen logischer zijn, *meuln* of *möln* te spellen met het oog op de bezoeker van elders. Die weet in het laatste geval beter hoe de uitspraak is dan bij de op zich alleszins verdedigbare schrijfwijze met *-en*. De lezer van een Gronings boek is een andere verstaander dan degene die als toerist zo'n molen bezoekt.

Maar alles heeft zijn maat. In Noord-Groningen kan het woord in kwestie als “meull” worden uitgesproken. Daarvan zijn zó weinig sprekers zich bewust, dat het woord *meuln* op de molen daar minder problemen zal veroorzaken dan *meudel* of *meull*.

Uitgangspunten

1. Het eerste uitgangspunt is dat er gestreefd wordt naar **een systeem van schrijven dat zo eenvoudig mogelijk lees- en leerbaar is**. Dat houdt onder andere in dat het gebruik van allerlei tekenjjes beperkt wordt tot de volgende regel: **accenttekens dient men alleen zo nodig te gebruiken**.
2. Het tweede uitgangspunt is een logisch voortvloeisel uit het eerste: **de spelling van het Nederlands wordt zoveel mogelijk nagevolgd**. Afwijkingen ten opzichte van de regels van de standaardtaal moeten een reden hebben en moeten niet dienen om meer verschil tussen Gronings en Nederlands op papier te suggereren dan in overeenstemming is met de gesproken werkelijkheid. Het voordeel van deze benadering is een grotere lees- en leerbaarheid en het maakt het makkelijker voor het onderwijs om de spelling van de streektaal aan de orde te stellen. Verandert evenwel de spelling van de standaardtaal, dan zal de schrijfwijze van het Gronings - tenminste voorzover dat nodig is - daar op moeten worden afgestemd.
3. Het derde uitgangspunt houdt verband met de Groninger schrijftraditie zoals deze in de loop van de geschiedenis vanaf rond 1800 vorm heeft gekregen: **vrij algemeen gangbare Groninger gewoontes worden gevolgd**. Dat heeft bijvoorbeeld als consequentie dat een woord als *kou* ‘koe’ op die manier gespeld wordt en dat niet nagegaan wordt of “kau” of “kauw” op zich misschien juist zou zijn. Iets dergelijks zou kunnen gelden voor het persoonlijk voornaamwoord mannelijk enkelvoud. *Hai* heeft een minder benadrukte tegenhanger in *e*:
Hai zit doar ja! ‘Hé, daar zit hij!’
Doar zit e! ‘Daar zit ‘ie!’
Er zou reden zijn (en dat is ook wel gedaan, onder anderen door Geert Teis) om om redenen van gelijkvormigheid “he” te schrijven en zo het verband met *hai* uit te drukken. Algemeen gebruikelijk is het evenwel om louter *e* te schrijven en die gewoonte wordt voortgezet.

Hoofdregels

De Nederlandse spelling hanteert een aantal eerste beginselen op de volgende punten: (a) gelijkvormigheid, (b) overeenkomst, (c) etymologie, (d) economie en (e) assimilatie. Bij elk van deze trefwoorden wordt in het kort toegelicht wat het beginsel inhoudt en aan een voorbeeld geïllustreerd.

(a) gelijkvormigheid

Dit beginsel zegt dat we soms naar verwante woorden van het woord in kwestie moeten kijken om de spelling te kunnen bepalen. Een woord als *hond* spreken we uit met een *t* op het einde van het woord, maar aan het meervoud *honden* is te horen dat ook in het enkelvoud een *d* geschreven moet worden. (Maar *jongetje* wordt zonder *n* geschreven, ondanks het verwante *jongen*.)

(b) overeenkomst

De vraag of de *Stationsstraat* in het midden van het woord wel tweemaal een *s* moet hebben, wordt opgelost door te kijken hoe het eerste deel zich elders gedraagt. Op grond van het *Stationsplein*, de *Stationsweg* e.d. wordt besloten tot het schrijven van een extra *s* die niet apart wordt uitgesproken.

(c) etymologie

De oorsprong van een woord kan voor de schrijfwijze ervan van belang zijn. Het tweede deel van *nochtans* en het woord *thans* krijgen een verschillende schrijfwijze op grond van hun variërende geschiedenis. *Nochtans* was in het Middelnederlands *nochtan+s*, *thans* is voortgekomen uit “te+hand+s” (en zou dus op grond van hetzelfde etymologie-principe als *thands* geschreven kunnen worden).

(d) economie

Allerlei meer dan eens achterelkaar voorkomende tekens worden terug gebracht tot één als dat geen complicaties veroorzaakt. Het bekendste is het “ontdubbelen” of “verenkelen” van klinkers (*maan-manen*, *koon-konen*, *been-benen*). Medeklinkers worden soms ook geschrapt: op grond van de overeenkomst tussen *iets typisch Amsterdams*, *- Enschedees*, *- Maastrichts*, zou ook “iets typisch Friess” gespeld moeten worden. In de Nederlandse spellingregels is uitdrukkelijk vastgelegd dat een medeklinker aan het eind van een woord niet verdubbeld wordt. Dat is ook van toepassing op de achtervoegsels *-s(e)* en *-st(e)* en dat verklaart het verschil in schrijfwijze van *Parijse* en *wijste* tegenover bijvoorbeeld *fietsster*.

(e) assimilatie

Direct naast elkaar voorkomende klanken oefenen vrij vaak enige invloed op elkaar uit. Besloten is, daar geen rekening mee te houden als het om kleinere variaties gaat. Daarom is er geen apart teken in *peer*, *meer* e.d., ook al is de *ee*-klank hier hoorbaar anders dan in *pees* en *mees*. In de nieuwste Nederlandse regels is de zaak van de klankaanpassing geregeld door het basisbeginsel van standaarduitspraak.

Deze Nederlandse principes neemt het Gronings zoveel mogelijk over, omdat dat voor de gebruiker de minste aanpassingen vergt. Het beginsel van de etymologie wordt evenwel maar beperkt gehanteerd: het geldt vooral voor de schrijfwijze van zogenaamde ‘vreemde’ woorden als *radio*, *computer*, *cursus*, ook al zou een schrijfwijze “radiejo”, “kompjoeter” of “kurzus” meer in overeenstemming met de uitspraak zijn.

Het beginsel van de gelijkvormigheid heeft bij het genoemde voorbeeld (*hond* met een *d* op grond van *honden*) een bijzondere uitwerking. Het meervoud wordt in het Gronings uitgesproken als “honn” en daaraan laat zich geen *d* of *t* voor het enkelvoud afleiden. Omdat woorden als *lont* en *kont* in het meervoud een *t* bezitten (*lonten*, *konten*), is aan te nemen dat de laatste klank van *pond* en *hond* een *d* moet zijn.

Klanken oefenen ook in het Gronings invloed op elkaar uit. Dat kan binnen een woord gebeuren maar ook over woordgrenzen heen. Er wordt zoveel mogelijk geprobeerd daarvan in de spelling af te zien. Een woord als *postzegel* wordt net als in het Nederlands als “posseegul” uitgesproken, maar de spelling zou net als in het Nederlands *postzegel* moeten zijn omdat de samenstellende delen *post* en *zegel* luiden.

Kom nou en *volgend jaar* zijn voorbeelden van klankaanpassingen over woordgrenzen heen: “konnou” is de uitspraak van de eerste ondanks de spelling *kom nou*; “vòlنگkjaar” mag met een *k* worden uitgesproken, in de schrijfwijze blijkt daar niets van.

De opvallendste en in elk geval meest gekritiseerde systematische wijziging in de nieuwe Nederlandse spelling van 1995 is de speciale kwestie van de tussenletter *-n-* in samenstellingen. Bij de tussenletter *-s-* is er in het Nederlands geen enkel probleem: men schrijft wat men hoort of kan afleiden uit andere vormen en er kan daarnaast wat variatie zijn. Zo'n simpele oplossing is er voor

de klanken *-e(n)-* niet. Daar wreekt zich de uitspraak van woorden als “lope”, “fietse” en “brieve” voor *lopen*, *fietsen* en *brieven*. Is de juiste schrijfwijze nu fietsemaker of fietsenmaker, brievebus of brievenbus? Volgens de laatste spellingsvoorschriften moeten deze woorden nog net als onder de vorige regels geschreven worden met *-en-*. Het verschil is het uitgangspunt. In de besluiten van 1954 gold het principe *-e- tenzij*, in 1995 is het veeleer *-en- tenzij*. In de plaats van de bekende regel van het noodzakelijke meervoud (vandaar *bessesap* want één bes levert ook sap) kwam enkele jaren geleden een sterke voorkeur voor *-en-* aan de dag. Dat leidt tot woorden als *kerkenraad* en *zielenpoot* ofschoon deze in de standaarduitspraak als “kerkeraad” en “zielepoot” worden gerealiseerd.

Deze kwestie is in de eerste plaats een probleem voor die streken van het land waar “brieve” gezegd wordt. Dat geldt voor het Nederlands van velen in Groningen niet. In het Gronings zelf is het al helemaal geen probleem: men zegt (buiten het grootste deel van het Westerkwartier) bijvoorbeeld “braimmbus” of “braimmbuzze” en elders “braivebus” voor ‘brievenbus’. Dat wordt achtereenvolgens gespeld als *braivenbus*, *braivenbuzze* en daartegenover *braivebus*. De uitspraak bepaalt hier in het Gronings meer de schrijfwijze dan in het Nederlands waar op dit punt vele, en niet steeds eenvoudige, regels toegepast moeten worden die wel eens tot contra-intuïtieve uitkomsten leiden. Bij deze speciale kwestie wijkt het Gronings dus van de Nederlandse regels uit 1995 af, niettegenstaande het algemene principe van de aansluiting bij de regels van de standaardtaal.

De tekens

De schrijftekens voor de spelling van het Gronings zijn gelijk aan die van het Nederlands. De medeklinkers zijn identiek (ook al zal de *q* of de *x* en de Griekse *y* alleen in zeldzame leenwoorden voorkomen), voor de klinkers geldt hetzelfde. Alleen worden deze als tweeklanken soms in een voor het Nederlands ongebruikelijke combinatie gebruikt: *ai*, *oa*, *oi*, *aa*.

Accenten kunnen worden uitgedrukt via grave (˘) en aigu (´). Vooral bij de korte *o* kan het dienstig zijn, “bók” van “hòk” te onderscheiden. In Oost-Groningen geldt dat desgewenst voor *stòkje* ‘stokje’ tegenover *stókje* ‘stukje’. Soms wordt voor de weergave van het laatste gekozen voor een circonflexe: “stôkje”. Het gebruik van dat teken is niet nodig: de tegenstelling tussen *stòkje* en *stókje* heeft (in deze aanduiding) een lange geschiedenis.

Twee bekende kwesties

1 -EN

Van de twee meest in het oog springende kenmerken van de Groninger spelling is het eerste al in het voorbijgaan genoemd. Het gaat om de afspraak, *-en* te schrijven als uitgang van werkwoorden, als meervoudsuitgang van zelfstandige naamwoorden, als aanduiding van stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden en er zijn nog meer mogelijkheden, ongeacht de uitspraak.

toeken 'trekkebenen'

malen 'stoeien'

koemen 'komen'

puten 'zakken'

rooien 'rode(n)'

haarden 'harde(n)'

golden 'gouden'

holten 'houten'

boven 'boven'

even 'even'

Op het eerste gezicht is het logisch deze regel te veroordelen als strijdig met de eigen kleur van het Gronings. In plaats van *puten* kan meer in overeenstemming met de uitspraak "puutn" gespeld worden, ofschoon vele beginners de voorkeur geven aan "puut'n". Als de uitspraak zo'n belangrijk gegeven is, zou bij lipklanken iets als "koemm" geschreven moeten worden. Ongeoefenden blijken evenwel "koem'n" te prefereren, ook al wordt daar in het geheel geen *n* bij uitgesproken. Nog opvallender is de kwestie bij keelklanken. Het woord *toeken* zou wellicht "toekng" moeten luiden volgens de uitspraak. Bij werkwoorden als *zingen*, *hangen* e.d. zou dan "zingng" en "hangng" gespeld moeten worden en dat voert voor velen toch wel erg ver.

(Ter Laan spelde in de eerste druk van zijn woordenboek ten onrechte "hangn" naast "loopm".)

Pokkeln en vergoadern

Woorden die in het Gronings uit zouden moeten gaan op “-elen” en “-eren” worden in strijd hiermee als *-eln* en *-ern* geschreven.

<i>rabbeln</i>	‘rammelen’
<i>pokkeln</i>	‘zwaar werken’
<i>jakkern</i>	‘jakkeren’
<i>omkoereln</i>	‘liefdevol verzorgen’
<i>vergoadern</i>	‘vergadering’
<i>herinnern</i>	‘herinnering’
<i>zulvern</i>	‘zilveren’

Deze regel is in feite strijdig met de hoofdregel van de spelling met betrekking tot *-en*. Wellicht is onder invloed van het Duits voor deze aanpak gekozen. Dat kon temeer zonder problemen omdat de *l* en de *r* op dezelfde plaats in de mond uitgesproken worden als de *n*: hier treden nu niet die klankaanpassingen op die genoemd zijn bij “toekng” en “koemm”. Met het oog op de traditie is deze uitzonderingsregel gehandhaafd.

2 OA

De klank die in het Nederlands voorkomt in woorden als “voor” en “mooi” speelt in een groot deel van het Gronings een veel grotere rol dan in de standaardtaal. Daar komt de bedoelde klank niet anders voor dan voor *r* en *i*. Maar in het Gronings kan dezelfde klank voor elke andere medeklinker voorkomen, vooral in de noordelijke helft van de provincie.

Als er *oo* gespeld kan worden met behoud van de juiste uitspraak, is de Groninger spelling gelijk aan de Nederlandse; in andere gevallen spelt het Gronings *oa*:

<i>koord</i>	‘koord’
<i>schoor</i>	‘schoor, steunbalk e.d.’
<i>mooi</i>	‘mooi’
<i>gooien</i>	‘gooien’

In de andere gevallen zal de klank overeenkomen met een Nederlandse *aa*. Daar spelt het Gronings een *oa*, ook als “ò” gezegd wordt zoals met name in de zuidelijke helft van de provincie.

<i>kaart</i>	‘koart’
<i>baard</i>	‘board’
<i>voak</i>	‘vaak’
<i>Poask(e)</i>	‘Pasen’
<i>moand</i>	‘maand’
<i>roam</i>	‘raam’
<i>toal</i>	‘taal’
<i>hoar</i>	‘haar’

De spelling met *oa* is het omgekeerde van de Drentse gewoonte om *ao* te schrijven. Het is daarmee een makkelijk middel ter onderscheiding van beide taalsystemen. Geert Teis is de bekendste Groninger auteur die “ao” schreef, maar zijn voorbeeld heeft betrekkelijk weinig navolging gevonden.

De Groningse ó-klank van “bok” wordt hoger in de mond gevormd en zit dichterbij de oe-klank, terwijl de ‘Drents-achtige’ ò van “hok” dichterbij de aa-klank komt. Juist in Groninger regio’s die tegen Drenthe aan gelegen zijn - de zuidelijker gebieden van Groningen, inclusief de Stad - is de kans groter dat niet de ó van “kooor” en “mooi” uitgesproken wordt maar de ò-klank die in het Nederlands in “rose” voorkomt. Dat heeft voor de spelling geen gevolgen.

Beide klanken (indien corresponderend met een gesproken “a” of “aa” in het Nederlands) komen in heel Groningen voor en worden met *oa* geschreven. Dat geldt dus zowel voor het type *Huzengoa* ‘Huizinga’ (met uitspraak van ò) als voor het type *sukkeloa* ‘chocola’ dat met een ó eindigt.

Achtervoegsels

Een aantal achtervoegsels levert voor de spelling zekere bijzonderheden. Het gaat om de volgende die corresponderen met de Nederlandse vormen:

(1) □-(e)lijk, (2) -(er)ig, (3) -isch, (4) -zaam.

(1) -(e)lijk

Spel de aan Ned. -(e)lijk beantwoordende vorm -*liek*, -*lek*, -*elk* (desgewenst met toevoeging van *s*) al naar de uitspraak.

<i>aiglijk</i>	‘eigenlijk’
<i>eerlieks</i>	‘eerlijk; werkelijk’
<i>muilek</i>	‘moeilijk’
<i>kwoalek</i>	‘kwaliijk’
<i>hartelk</i>	‘hartelijk’
<i>makkelk</i>	‘gemakkelijk’

(2) -ig, -erig, -elig

Spel de aan Ned. -ig beantwoordende vorm als -*eg*; spel de aan Ned. -erig beantwoordende vorm als -*erg*; en -elig als -*elg*, voorzover in overeenstemming met de uitspraak.

<i>bliedeg</i>	‘blij’
<i>poesteg</i>	‘kortademig’
<i>kieperg</i>	‘flink’
<i>sladderg</i>	‘vochtig’
<i>bunzelg</i>	‘bang’
<i>doezelg</i>	‘duizelig’

De spelling op -*eg* is een bestaande gewoonte. De aanvulling voor -*erg* en -*elg* is parallel aan de toevoeging bij de eerder op blz. 312 behandelde spelling van -*en*.

(3) -isch

In het Gronings wordt de Nederlandse schrijfwijze -isch gevolgd.

typisch ‘typisch’

praktisch ‘praktisch’

De Nederlandse schrijfwijze is weliswaar bijzonder, maar het zou nog bijzonderder zijn wanneer het Gronings met deze gerichtheid op het Nederlands en z'n eigen traditie meer naar de uitspraak zou spellen.

(4) -zaam

Spel de aan Ned. -zaam beantwoordende vorm als -zaam.

zoadzaam ‘voedzaam’

ainzaam ‘eenzaam’

lankzaam ‘langzaam’

Door assimilatie wordt -zaam regelmatig uitgesproken als “-soam”. Op grond van het eerder genoemde uitgangspunt wordt aan deze klankaanpassing geen aandacht geschonken in het schrift.

Afbreken

Het afbreken geschiedt in het algemeen volgens de regels van het Nederlands, met de vrijheden daarbinnen. Het combinatieteken *oa* moet daarbij als een eenheid beschouwd worden zoals alle andere combinatietekens. Door het voorkomen van woorden als *lavve* ‘laffe’, *hazzens* ‘hersenen’ e.d. kan de neiging ontstaan om op regeleinde “lav-ve” en “haz-zens” te schrijven. Het verdient aanbeveling dat niet te doen: **een teken mag alleen onmiddellijk voor een afbrekingsstreepje voorkomen als dat ook aan het eind van een geheel woord kan voorkomen**; anders moet niet of op een andere plaats in het woord worden afgebroken.

(Het omgekeerde van de regel van het niet uithalen van *oa* is de schrijfwijze van *zo as* ‘zoals’. Dat moet in het Gronings met twee woorden gebeuren ter vermijding van het lezen van een rijmwoord op *boas*, *hoas* e.d.)

Hoofdletters

Het gebruik van hoofdletters gaat volgens de regels van het Nederlands. Eenletterige woorden aan het begin van een zin worden met kleine letter gespeld, om het even of ze van een apostrof voorzien zijn of niet.

t Was n mooie zummeroavend. ‘t Was een mooie zomeravond.’

n Boer wol noar zien noaber tou. ‘Een boer wilde naar zijn buurman toe.’

k Zai der glad noar oet. ‘Ik zie er waarachtig naar uit.’

d’Kinder binnen t huus uut. ‘De kinderen zijn het huis uit.’

Het uitgangspunt de spelling van het Nederlands vergaand na te volgen, leidt vanaf 1995 bijvoorbeeld tot de schrijfwijze *Oost-Grunneger* ‘Oost-Groninger’ tegenover een eerder “Oostgrunneger”.

Lidwoorden

In de voorbeeldzin “Die kerel maakte de hele wereld aan het vechten” bleek onder meer het verschillende gebruik van het lidwoord. We gaan achtereenvolgens na, hoe de verschillende Nederlandse vormen in het Gronings voor kunnen komen en geschreven moeten worden.

(1) Ned. *het*

Het Nederlandse lidwoord *het* wordt in het Gronings bijna altijd als *t* geschreven. In poëzie kan het soms noodzakelijk zijn, de ritmische uitspraak meer te benaderen en *het* te schrijven.

Volgens het antwoord op een bekend raadsel – *t Staait in de kerk en t begunt mit n t* – hecht dit lidwoord zich aan het bijbehorende woord: “törgel”, of in minder vreemde spelling *t örgel*. Deze aanhechting hangt samen met het gegeven dat er in het Gronings veelal niet zoals in het Nederlands een klinker en/of klikje aan *t* voorafgaat. Alleen in poëzie kan dat het geval zijn en kan *het* gespeld worden om dat duidelijk tot uitdrukking te brengen.

In de spellingregels van Ter Laan is geen speciale aandacht gevraagd voor het onzijdige bepaald lidwoord. Uit de gegeven voorbeelden blijkt dat daarin “‘t” gespeld wordt tegenover *n* voor het onbepaalde lidwoord. Deze inconsequentie is opgeheven door ook *t* zonder apostrof te spellen.

(2) Ned. *een*

Het Nederlandse lidwoord *een* komt in het Gronings overeen met *n*.

Zoals al in het voorgaande onder het bepaalde onzijdige lidwoord is uiteengezet, bepleitten de vroegere spellingregels *n* voor het onbepaalde lidwoord. Dat is gebeurd in onderscheid met *ain* (in West-Groningen *een*) dat het telwoord is: *n Boer het voak meer as ain noaber* ‘‘n Boer heeft vaak meer dan één buurman’. In de apostrofloze spelling *n* wordt het uitspraakverschil met het Nederlands duidelijk gemaakt: voor *n* is evenmin als voor *t* een klinker of klikje te horen en daarmee hangt samen dat dit lidwoord zich vasthecht aan de voorzijde van het bijbehorende woord.

(3) Ned. *de*

De grootste verschillen vertonen zich bij *de*. Afhankelijk van de uitspraak wordt Ned. *de* geschreven als *de*, *e* of *d'*.

In Noord-Groningen zal het vanuit het Nederlands verwachte lidwoord “de” vaak achterwege blijven en is er geen spelling-probleem voor waar het wel verschijnt: Ned. *de* is *de*.

In West-Groningen kan *de* vooral na zekere voorzetsels verkort worden tot louter een klinker. De spelling luidt dan *e*. (Zo ontstaat bijvoorbeeld *op e dijk* ‘op de dijk’, *aan e kaant* ‘aan de kant’ e.d.) In andere gevallen luidt de schrijfwijze normaal *de*.

In Oost-Groningen hecht *de* zich makkelijk aan het volgende woord en verliest dan zijn klinker: *d’koamer* ‘de kamer’, *d’kinder* ‘de kinderen’ en *d’febriek* ‘de fabriek’. In plaats van de klinker wordt een apostrof geschreven. In overeenstemming met de uitspraak worden lidwoord en bijbehorend woord als een geheel beschouwd, waardoor een spatie achterwege blijft.

De algemene regel voor het in geschrifte uitdrukken van wat vanuit het Nederlands of vanuit andere varianten van het Gronings gezien achterwege blijft is deze:

verdwijnt aan het begin van een woord iets dan blijkt daarvan in de spelling meestal niets;

verdwijnt aan het eind iets dan wordt dat uitgedrukt met een apostrof.

Vandaar dus het voorkomen van *d'* met apostrof tegenover *e*, *t* en *n*.

Verkleinwoorden

Het lijkt geen twijfel dat de schrijfwijze van de verkleinwoorden bij het lastigste deel van de Groninger spelling hoort. De belangrijkste oorzaak daarvan is gelegen in de omstandigheid dat er op dit punt zoveel variatie in het Gronings is die nu wel en dan weer geen gevolgen heeft voor de manier van schrijven. De hoofdregel luidt:

De spelling van een verkleinwoord is zo mogelijk naar de schrijfwijze van het basiswoord.

Daar ontstaat het eerste probleem. Moet als basiswoord de vorm van het enkelvoud of die van het meervoud (na aftrek van de uitgang) gekozen worden? Dat is immers niet altijd identiek. Het woord *laamp* of *laampe* ‘lamp’ heeft een meervoud *lampen* dat een kortere klinker heeft en dat wordt in de spelling tot uitdrukking gebracht. Als de verkleinvorm *lampke* of *lampie* luidt, is er geen reden van die uitspraak af te wijken door een van het enkelvoud afgeleide spelling “laampke” of “laampie”.

Het basiswoord is dus die vorm van het woord (enkelvoud of meervoud) die zoveel mogelijk overeenstemt met die van het verkleinwoord.

<i>aacht(e) - achten</i>	‘acht - achten’	<i>achtje</i>
<i>haand - handen</i>	‘hand - handen’	<i>haandje</i>
<i>glas - gloazen</i>	‘glas - glazen’	<i>gloaske</i>

Is het basisgedeelte van enkel- en meervoud op de meervoudsuitgang na identiek, dan wordt dit gemeenschappelijke deel zo enigszins mogelijk gehandhaafd bij de verkleinvorm, ook al spoort dat niet noodzakelijkerwijs zonder meer met de uitspraak.

Peerd ‘paard’ en *peerden* ‘paarden’ hebben op deze wijze een overeenkomstig deel dat in het verkleinwoord *peerdje* terugkomt. Voor een correcte uitspraak van die vorm is het noodzakelijk te weten dat die iets is als “pittje”.

<i>peerd</i>	‘paard’	<i>peerdje</i>
<i>aart(e)</i>	‘erwt’	<i>aartje</i>

De spelling van *kwittjen* ‘spugen’, *sottje* ‘sloof’ e.d. heeft alleen op deze wijze op grond van de uitspraak plaats als het basiswoord niet duidelijk herleidbaar is. Het voordeel van *peerdje* tegenover “pittje” is niet alleen het behoud van het basiswoord, maar ook dat in andere woorden de spelling problemen zou oproepen waar de uitspraak ook gevolgd zou moeten worden, zoals in “kekkje” ‘kerkje’ en “vökkje” ‘vorkje’. Dat is evenwel in het geheel geen gebruik.

In de uitspraak van het woord *lampke* valt de slotklank van het basiswoord weg: *lampke* en “lamke” verschillen alleen bij zeer nadrukkelijk spreken van elkaar, maar niet in normale spraak. Dat is geen probleem en dus kan het basiswoord gewoon gehandhaafd blijven.

Maar neem nu het Veenkoloniale verkleinwoord *wichie* ‘meisje’. Dat is afgeleid van *wicht*, meervoud *wichter*. Handhaving van de slotklank van het basiswoord zou leiden tot een verkeerde uitspraak “wichtie”, zowel bij nadrukkelijk als bij normaal spreken. Daarom geldt een extra regel:

De uitspraak kan nopen tot een aanpassing van het basiswoord in de verkleinvorm.

<i>liest(e)</i>	‘lijst’	<i>liestje/liestke</i>	t.o. <i>liesie</i>
<i>mìnsk</i>	‘mens; vrouw’	<i>mìnskje</i>	t.o. <i>mìnsie</i>

De toevoeging van de vorm van het verkleinwoord heeft in zeer veel gevallen effect op de uitspraak van het basiswoord, en vooral op de laatste klinker daarvan. Een kleine *toen* ‘tuin’ is een *toentje* of *toendje* met een klinker die van *oe* in “oei” verandert bij de verkleining, zoals de klinker van een kleine *put* ‘put; werk’ in de uitspraak “pettje” wordt. Voor de eenvoud van de spelling is het gelukkig zo dat dergelijke klinkerveranderingen een niet erg opvallend karakter dragen en dus niet in de schrijfwijze tot uitdrukking hoeven te komen.

Waar in West- en Noord-Groningen *-dje* gebruikt wordt tegenover *-tje* in het Oosten, kan dat in de spelling tot uitdrukking gebracht worden. Ook *-je* in plaats van *-tje* elders kan desgewenst als zodanig worden geschreven.

<i>toen</i>	‘tuin’	<i>toendje/toenje</i>	t.o. <i>toentje/tuuntje</i>
<i>boal</i>	‘baal’	<i>boaldje/boalje</i>	t.o. <i>boaltje</i>

Wordt aan een basiswoord zoals bijvoorbeeld *bait* ‘biet’ *-je* toegevoegd, dan is de manier van schrijven *baitje* en niet “baidje” ook al zou dat meer recht doen aan de uitspraak. Het basiswoord blijft immers zo lang mogelijk onaangetast.

De toevoeging van een verkleiningsuitgang kan dezelfde uitwerking hebben op de schrijfwijze van het woord als bijvoorbeeld het meervoud. Dat heeft met name in de Veenkolonies en bij de verkleiningsuitgang *-ie* gevolgen:

<i>oogloge</i>	‘oog’	<i>ogie</i>
<i>huus</i>	‘huis’	<i>husie</i>
<i>gloazen</i>	‘glazen’	<i>gloasie</i>

Er bestaat de neiging tot een notatie als “huussie”. Bij de meeste klinkers is het geen probleem om het beginsel van de spaarzaamheid hier toe te passen en dus *husie* te schrijven. Bij woorden met een *ee* is dat problematischer omdat daar bij ont-dubbeling een misverstand met de zogenaamde stomme *e* kan ontstaan. Het is het eenvoudigst, daar geen consequenties aan te verbinden, zomin als bijvoorbeeld “deeken” geschreven wordt in plaats van *deken* ‘deken’. *Kesie* is daarom logischer dan “Keessie”.

De Nederlandse spelling van woorden als “woning” tegenover “woninkje” wordt ook in het Gronings gevolgd:

<i>ring</i>	‘ring’	<i>rinkje</i>
<i>ding</i>	‘ding’	<i>dinkje</i>

De bekende *-e* die Oost-Groningen onderscheidt van Noord- en West-Groningen heeft geen invloed op de keus van de verkleinvorm. Naast alle drie de varianten *put*, *putte* en *pudd* ‘put; hoeveelheid werk’ staat de vorm *putje*.

Ook waar *pudd* gezegd wordt, is *putten* het meervoud. Deze vorm komt het meest overeen met de uitspraak van de verkleinvorm, vandaar *putje* met een *t*. Bij *buzze* ‘bus’ hoort in het Oldambt de vorm *buske* met een *s* aan het eind van de lettergreep, nu zoals in het Nederlands. In de Veenkoloniën is *bussie* ‘busje’ de schrijfwijze ondanks de basiswoorden *buzze* en *buzzen*: het alternatief “buzsie” zal als ongewenst verworpen kunnen worden.

In Oost-Groningen en vooral in de Veenkolonies wordt een verkleinvorm op *-ie* gebruikt, *-pie* bij een deel van de woorden op *-m*, *-chie* na een woord op een klinker (maar niet de sjwa) en *-echie* ongeveer in die gevallen waar het Nederlands *-etje* heeft:

<i>daif</i>	‘dief’	<i>daifie</i>
<i>roam</i>	‘raam’	<i>roampie</i>
<i>buie</i>	‘bui’	<i>buichie</i>
<i>snorre</i>	‘snor’	<i>snorrechie</i>

De spelling met *-chie* en *-echie* gebeurt op basis van de uitspraak met *ch*.

Evenmin als in Noord “beedje” ‘beetje’ gespeld wordt, wordt in Oost “gaalchie” ‘galgje’ geschreven. Toevoeging van *-ie* aan het basiswoord verandert dit in deze gevallen niet, ook al zou dat meer in overeenstemming zijn met de uitspraak. De hoofdregel van de herkenbaarheid van het basiswoord heeft hier de voorrang boven de correctere weergave van de uitspraak.

Voornaamwoorden

Naast de gewone persoonlijke voornaamwoorden kent het Gronings een aantal minder beklemtoonde vormen: naast *zai* of *zij ze* naast *wie*, *wij*, *wai we* en dergelijke. Naast *ik* komt *k* voor, naast *hai* en *hij e* en *er*.

In overeenstemming met de regelmaat van schrijven die aan het eind van de toelichting bij het lidwoord is geformuleerd, wordt slechts *k* en *e* gespeld, of *er* in gebieden in Noord- en West-Groningen waar dit gezegd wordt, zonder apostrof of “h”.

Persoonlijke voornaamwoorden kunnen zich vooral bij verminderde nadruk aan werkwoordsvormen vasthechten als een soort van achtervoegsel. Ook na voegwoorden kan dat gebeuren. De vrijheid biedende regel voor de schrijfwijze hiervan luidt:

Kies bij achtergevoegde persoonlijke voornaamwoorden voor een consequente weergave die de uitspraak recht doet; schrijf zoveel mogelijk aaneen wanneer meer fonetisch genoteerd wordt.

Voorbeelden zullen de problemen verduidelijken. Naast het gewone *doe kwamst* en *doe kwams* ‘jij kwam’ komt de omgekeerde volgorde voor. Dat is eenvoudig te schrijven als *kwamst doe* respectievelijk *kwams doe*. Maar wanneer *doe* wordt uitgesproken als “toe” zal de neiging groter worden dit ook tot uitdrukking te brengen in de manier van schrijven. Dat zou achtereenvolgens “kwamst toe” en “kwams toe” opleveren. Het is fraaier de veranderingen in de uitspraak in dit geval te noteren op een manier die de oorzaak van de wijzigingen meer weergeeft, namelijk de verbonden uitspraak. Dat levert bij beide varianten de schrijfwijze *kwamstoe* op.

Tegenover *wie hebben* ‘wij hebben’ staat in omgekeerde volgorde *hebben wie*. Als *wie* verzwakt wordt tot *we* (waarbij deze vorm als het ware steun zoekt aan het werkwoord dat zijn uitgang verliest) kunnen allerlei varianten in de uitspraak ontstaan. De normale vorm zou *heb we* zijn, maar dat wordt in een deel van de provincie *hebe* of *heve*. Een persoonlijk voornaamwoord dat uitsluitend direct na het werkwoord voorkomt zou direct aan dat werkwoord vast geschreven moeten worden als het de vorm van het werkwoord beïnvloedt: *loopve* ‘lopen we’.

Hetzelfde geldt voor *ie* of *joe* dat tot *je* kan verzwakken: *ie hebben* ‘u hebt, jullie hebben’ tegenover *heb ie* en *heb je*.

Vooral bij dit laatste verandert de kleur van de stamklinker zodanig dat gestreefd kan worden naar een schrijfwijze die meer recht doet aan de gesproken taal. Voor wie dat tot uitdrukking wil brengen is het zinvol de lezer op dat specifieke verschijnsel te attenderen en een verbindingsstreepje te gebruiken: *hei-je*. Op dezelfde manier komt naast bijvoorbeeld *ie mouten* ‘u moet, jullie moeten’ de verzwakte vorm *mout ie*, *mout je* en *moi-je* voor.

Bij zwakke verleden tijden kan de uitgang van die verleden tijd samenvallen met de *e* van de derde persoon mannelijk enkelvoud: “dou heurde e” ‘toen hoorde-n-ie’. In overeenstemming met de eerder genoemde regel is het ‘t eenvoudigst dit weer te geven als *dou heurd’e*.

Bij voegwoorden verdwijnt soms een deel van het woord in kwestie. Het is het eenvoudigst, dat door een aaneengeschreven vorm te verantwoorden: *ik zag dastoe kwamst* ‘ik zag dat je kwam’ in plaats van “dats doe” e.d.

Van bepaalde voornaamwoorden komen zelfstandige vormen voor. Op grond van de traditie en de meest verbreide uitspraak wordt *-ent* geschreven, of enkel *-en* wanneer een slotklank-t ontbreekt.

bezzittelijk	<i>mient</i>	‘de/het mijne’
	<i>dient</i>	‘die/dat van jou’
	<i>zient</i>	‘de/het zijne’
	<i>heurent</i>	‘die/dat van haar/hen’
	<i>onzent</i>	‘de/het onze’
	<i>joent</i>	‘die/dat van u/jullie’

Wordt - met name in Oost-Groningen - *mienende*, *joenende* e.d. gezegd dan kan de schrijfwijze net zo aangepast geacht zijn als bijvoorbeeld gebeurt bij *wit* naast *widde* en dergelijke.

vragend	<i>welkent</i>	‘welke’
	<i>houksent</i>	‘hoedanige’
	<i>wat veurent</i>	‘wat voor’
aanwijzend	<i>dizzent</i>	‘deze’
	<i>dijent</i>	‘die’

Vreemde woorden

Woorden die kennelijk vrij actueel van vreemde herkomst zijn en een uitspraak en betekenis bezitten die vergaand overeenkomstig is met de Nederlandse, worden gespeld als in het Nederlands.

Eerder zijn al woorden als *computer*, *radio* genoemd als vreemde woorden die ook vreemd gespeld kunnen worden. Op het moment dat een woord een vrij duidelijk van het Nederlands afwijkende uitspraak krijgt, is er reden om dat weer te geven door een Groningser spelling. Die eigen schrijfwijze kan ook worden toegepast als de betekenis of het gebruik iets anders is dan in de standaardtaal. Makkelijker dan in het Nederlands kan “een agent” in het Gronings *n plietsie* genoemd worden en krijgt daardoor een ander jasje.

Betekent Ned. “subtiel” iets abstracts en verwijst het Groningse woord *septiel* of *saptiel* naar iets concreets (in de betekenis van “breekbaar”) dan kan dat in de vorm van het woord weerspiegeld worden.

Een “horloge” kan op grond van de uitspraak *horloge* dan wel *hallozie* zijn.

Woorden op “-atie” en dergelijke kunnen op grond van deze regelmaat in het Gronings het best worden weergegeven als *-oatsie* terwijl woorden op “-tie” na medeklinker daarentegen normaliter met *-tie* geschreven blijven worden: *konsternoatsie* ‘consternatie’ tegenover *productie* ‘productie’.

Overig

Bakte en bakde

De toevoeging van *-te* en *-de* in de regelmatige verleden tijd gebeurt op basis van de uitspraak achter de stam. Vooral geografisch bepaalde variaties kunnen daarmee optreden:

<i>bakte</i> of <i>bakde</i>	‘bakte’
<i>fietste</i> of <i>fietsde</i>	‘fietste’
<i>startte</i> of <i>startde</i>	‘startte’

De regel zou ook kunnen inhouden dat bij het voltooid deelwoord achtereenvolgens “bakd”, “fietsd” en “startd” gespeld zou worden voor diegene voor wie de o.v.t. *bakde*, *fietsde* of *startde* is. In afwijking van het beginsel van de gelijkvormigheid wordt ook voor degenen die *bakde* zeggen en schrijven *bakt* geschreven als voltooid deelwoord op grond van de gewoonte.

Denken en sint

Als de klinker voor neusklanken het midden houdt tussen een *e* en een *i* wordt zoveel mogelijk gespeld volgens de regels van het Nederlands. In andere gevallen wordt de uitspraak zo goed mogelijk gevolgd. Daarmee ontstaan uiteenlopende schrijfwijzen als de volgende:

<i>denken</i> ‘denken’	of: <i>dinken</i> ‘denken’
<i>cent</i> ‘cent’	<i>sint</i> ‘cent’
<i>pen</i> ‘pen’	<i>pìn</i> ‘pen’

Het gemak van deze spellingregel is dat bij twijfel tussen een tweetal tekens eenvoudig voor de ene gekozen kan worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor het woordenpaar *ken* ‘kent’ tegenover *kin* ‘kan’. Bovendien is het vanuit het oogpunt van het onderwijs bekeken aan te bevelen om verschillen in woordbeelden tussen de standaardtaal en het Gronings niet groter te laten zijn dan strikt nodig is.

Der en ter

Het kleine maar bijzondere woordje Ned. *er* komt in het Gronings minder voor dan in de standaardtaal, maar afhankelijk van de uitspraak in de hoedanigheid van *der* of *ter*.

dou ston e der nog ‘toen stond ‘ie er nog’
dat ter wat kwam ‘dat er wat kwam’

De oorspronkelijke vorm zal met een d-klank beginnen en daarom zou de algemene schrijfwijze *der* de voorkeur verdienen. Omdat in de Groninger schrijftraditie de assimilatie tot *ter* vaak bleek, is gekozen voor de keus uit twee mogelijkheden waarin de uitspraak de doorslag zou moeten geven. Iemand die dat niet wil, zou op taalhistorische gronden moeten kiezen voor het louter schrijven van *der*.

Klain en kloin

Een tweeklank *ai* of *oi* wordt gespeld naar de uitspraak. De reden daarvan ligt in de opvatting dat de spelling secundair is ten opzichte van de uitspraak, wordt de wijze van zeggen gevolgd waar dat redelijkerwijs mogelijk is binnen de algemene regels. Daarmee zullen dubbelvormen kunnen voorkomen:

klain of *kloin* ‘klein’
hai of *hoi* ‘hij’
nait of *noit* ‘niet’

Deze benaderingswijze wijkt iets af van de regels uit '84. Toen is er op enkele punten afstand genomen van de uitspraak omwille van een grotere eenheid in de spelling. Een afwijking daarvan is bijvoorbeeld even verdedigbaar bij het schrijven van *menaar* en *menaaier* ‘manier’ al naar de uitspraak, in weerwil van de suggesties uit '84.

Klókje en klòkje

Als er aanleiding toe is, wordt een o-klank nader uitgedrukt via *ó* (van *bók*) en eventueel ook *ò* (van *hòk*).

<i>klókje</i>	‘borrel’	<i>klòkje</i>	‘klokje, horloge’
<i>vól</i>	‘vol’	<i>vòl</i>	‘vouw’
<i>stókje</i>	‘stukje’	<i>stòkje</i>	‘stokje’

Het economisch omgaan met toevoeging van dergelijke accenttekens leidt tot de aanwijzing, ze alleen te plaatsen als een misverstand zou kunnen optreden bij achterwege laten van een nader diakritisch teken. Het onderscheid tussen het langere *òf 'af'* en *of 'of'* ligt in het verlengde hiervan.

Kou en kaauw

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de kortere tweeklank *ou* en de langere *aauw*:

<i>hou</i>	'hoe'	<i>haauw</i>	'houw'
<i>tou</i>	'toe'	<i>taauw</i>	'touw'
<i>kou</i>	'koe'	<i>kaauw</i>	'kauw'
<i>dou</i>	'doe'	<i>daauw</i>	'dauw'

In overeenstemming met de gewoonte en met de situatie in het Nederlands wordt bij de linker reeks voorbeelden géén, bij de rechter rij wèl een *w* toegevoegd. De korte tweeklank correspondeert in het grootste deel van Groningen met de Nederlandse "oe", de langere met "ouw" of "au". Voor het Gronings maakt in dit geval de Nederlandse schrijfwijze niet uit; er is dus niet een spelling als "oouw" naast *aauw*.

Vooraf in de Veenkolonies kan het slot-gedeelte uitvallen. Wanneer het gewenst geacht wordt dit weer te geven, is het 't eenvoudigst, dit aan te geven met bijvoorbeeld *haa*, *kaa*: door de dubbele *a* is de bijzondere klank van *haa* en *kaa* ten opzichte van *ha* 'ha' en *ka* 'tamme kraai' op een opmerkelijke manier genoteerd.

Noa en noar

De woorden *noa* 'na' en *noar* 'naar' worden naar het voorbeeld van het Nederlands gespeld met of zonder een laatste *r*.

Veelal zal geen verschil in uitspraak te horen zijn tussen beide vormen, die ook in ouder Nederlands meer dooreen liepen dan in het huidige ABN. Bovendien is aan de lengte of kleur van de klinker niet te horen of een *r* wel of niet volgt, zoals in de meeste andere gevallen. Om een richtsnoer te hebben kan dus gelet worden op het Nederlands.

Rus en rös

De spelling van klanken als in Ned. “put” en “löss” is in overeenstemming daarmee *u* en *ö*, al naar de uitspraak:

<i>lus</i>	‘lus’	<i>lös</i>	‘los’
<i>Rus</i>	‘Rus’	<i>rös</i>	‘slaag; ros’
<i>Ruth</i>	‘Ruth’	<i>röt</i>	‘rat; rot’

In woorden als *zun*, *Grunneger* e.d. wordt met name in Oost-Groningen een *ö* gebruikt. De spelling kan de uitspraak gewoon volgen, ofschoon dat bij een aardrijkskundige naam als “Grönneger” minder aanbeveling verdient met het oog op een zekere eenheid in een geval als dit.

De eu-klank wordt niet door “ö” of zelfs “öö” weergegeven: *eulieleulje* en niet “ölie” ‘olie’, *deus/deuze* en niet “döös/dööze” voor ‘doos’.

Smiddags en soavends

Tijdaanduidingen die in het Nederlands met “s” en los van het bijbehorende woord geschreven worden, krijgen in het Gronings enkel een *s* en wel verbonden geschreven met het bijbehorende woord.

<i>smiddags</i>	‘s middags’
<i>smoandoags</i>	‘s maandags’
<i>swinters</i>	‘s winters

Deze regel heeft enkele gevolgen. Allereerst wordt de *s* nu kapitaal geschreven aan het begin van de zin. Verder moet de schrijfwijze van woorden als Ned. “s zondags” geregeld worden. Omdat een vorm als “szundoags” en “szummers” on-Gronings aandoet moet hier op basis van de uitspraak *sundoags* en *summers* gespeld worden. Zoals in het Nederlands “donderdag” zonder voorafgaande “s” genoteerd wordt, wordt in het Gronings *dunderdoags* of *dunderdags* gespeld.

Snij en scheidrechter

In het algemeen wordt een ij-klank gespeld met een *ij*. Is een woord naar betekenis en uitspraak gelijk aan het Nederlands, dan wordt ook de vorm daar aan gelijk gemaakt en kan een *ei* verschijnen.

<i>snij(e)</i>	‘sneeuw’
<i>twij(e)</i>	‘twee’
<i>scheidrechter</i>	‘scheidrechter’

Een ei/ij-klank wordt in het Nederlands op taalhistorische gronden geschreven met een *ij* dan wel met *ei*. Iemand die alleen de standaardtaal kent, zal per woord de spelling moeten leren. Op diezelfde taalhistorische gronden - de taalveranderingen die in het Nederlands geleid hebben tot samenval van beide ei/ij-klanken hebben zich in het Gronings niet voorgedaan - heeft een spreker van het Gronings het in de meeste gevallen bij het rechte eind door toepassing van de regelmaat dat een Ned. *ij* in heel Groningen aan een *ie* beantwoordt (*diek* 'dijk', *rieden* 'rijden') en een Ned. *ei* aan een *ai* of *aai* in Noord- en Oost-Groningen en een *ei* in West-Groningen: *raais* of *raaize* 'reis', *aai* 'ei'.

De keus voor de schrijfwijze in het Gronings met eigenlijk uitsluitend de zogenaamde lange *ij* is een praktische: van wat men hoort, hoeft niet de taalgeschiedenis de schrijfwijze te bepalen maar een heldere regel. Beginnende spellers zullen bij woorden als *twij* en *drij* geneigd zijn, "twei" en "drei" te schrijven. Dat kan door het Nederlandse woordbeeld (achtereenvolgens *twee* en *drie*) maar evenzeer door bijvoorbeeld het Duits komen, *zwei* en *drei*. Omdat het vreemd is voor één en hetzelfde woord - met in het Nederlands en het Gronings dezelfde betekenis - twee uiteenlopende spellingen te hebben, wordt in die gevallen aansluiting gezocht bij de standaardtaal. Dat zal vooral het Westerkwartier betreffen (*reis* 'reis', *ei* 'ei'), maar soms kan dat ook voor de rest van de provincie gelden: *scheidsrechter* 'scheidsrechter', *feitelk* 'feitelijk'.

Een aparte kwestie vormen Westerkwartierse tegenhangers van Ned. *zegt*, *gezegd*, *legt*, *gelegd*, *staat* en *gaat*. Zeker voor oudere auteurs is het voor de hand liggend dat zij geneigd zijn tot het schrijven van *leid* en *seid* wegens oudere Nederlandse vormen "geleid" en "gezeid". In het voetspoor daarvan is het logisch, ook *leit* 'hij, zij legt, ligt' en *seit* 'hij, zij zegt' te spellen. Voor "geit" en "steit" is die reden afwezig en daarom zou hier de schrijfwijze eenvoudig *stijt* en *gijt* moeten zijn.

Bij *hei-je* 'hebt u, hebben jullie, heb je' wordt een zogenaamde korte *ei* geschreven in verband met het werkwoord *hebben*. Zie hiervoor blz. 323.

Vinden en holden

De combinatie van de letters *ld*, *nd* en *rd* voor sjwa komt in het geschreven Gronings grotendeels overeen met de schrijfwijze van het Nederlands, niettegenstaande eventuele verschillen in de uitspraak:

polder 'polder'
vinden 'vinden'
oardeg 'aardig'

Voorals er een stomme *e* volgt, kan in de uitspraak niet de *d* gehoord worden die in geschreven vorm aanwezig is. Iemand die “vinn” zegt moet toch *vinden* schrijven. De reden voor het volgen van de spelling van het Nederlands ligt weer in het gemak dat de lezer dient. Zou “vinnen” geschreven moeten worden, dan zou ook “hai vint” genoteerd moeten worden voor Ned. ‘hij vindt’. Dat is zelfs bepaald logischer, aangezien de *d* vrijwel nergens in de uitspraak opduikt!

Er zijn een paar gevallen waarin de *d* achterwege blijft. In de eerste plaats gebeurt dat bij de ik-vorm van een werkwoord. Vandaar *ik vin* ‘ik vind’ (tegenover *wie vinden* ‘wij vinden’). Ook voor veel verleden tijden geldt dit: *zai glee* ‘zij gleed’ tegenover *wie gleden* ‘wij gleden’.

In het algemeen is regel dat de *d* geschreven wordt als direct een stomme *e* volgt. Voor *oardeg* ‘aardig’ is de relatie met *oard* ‘aard’ een extra reden voor deze schrijfwijze, zelfs bij een uitspraak “órreg” zoals in Noord. Woorden als *polder* ‘polder’, *kelder* ‘kelder’ zijn in hun notatie louter geïnspireerd op het Nederlands en vormen een probleem in de Groninger spelling. Zie hierover ook het volgende.

Vold en vollen, old en olden/olle/ol-

In een zekere persoonlijke vrijheid kan afgeweken worden van de verwachte schrijfwijze van *ld*. Met name om de onjuiste uitspraak als in “olde”, “kolde” te voorkomen - het gaat daarbij om woorden waarbij de sjwa niet in dezelfde lettergreep gevolgd wordt door een medeklinker - kan *olle* en *kolle* gespeld worden.

Treedt in plaats van het verwachte *olle* de uitgangsloze vorm op (maar zonder de slot-*d*), dan kan deze gemarkeerdheid worden uitgedrukt door een liggend streepje. Datzelfde geldt voor *t nij-jaar* ‘het nieuw(e) jaar’, *grauw-aarten* ‘grauwe erwten’ e.d.

Taalhistorisch is er reden om “volden” ‘vouwen’ te spellen, maar omdat deze *d* nergens tevoorschijn komt is *vollen* logischer.

vollen ‘vouwen’

vol ‘vouw’

old ‘oud’

olden ‘(de) oude(n), ouders’

olle ‘oude’

d'ol-boerderij ‘de oude boerderij’

Deze soms als problematisch gevoelde schrijfwijze van verlengde vormen staat in nauw verband met het onder *vinden* en *holden* beschrevene. Enerzijds wordt de *d* van bijvoorbeeld *old* ‘oud’ en *gold* ‘goud’ moeiteloos geaccepteerd in *olden* ‘oud(e); ouders’ en *golden* ‘gouden’. Anderzijds is de behoefte groot om het teken in kwestie uit de kortere afleidingsvormen als de Groningse bijvoeglijke

naamwoorden voor Ned. ‘oude’ en ‘koude’ weg te laten in verband met de uitspraak die “ölle” en “kölle” is. Let wel: het gaat hier om woorden die als slotklank de sjwa bezitten.

Vraid en vroat

Woorden die in de uitspraak met *vr-* beginnen, krijgen een dienovereenkomstige spelling. Het doet er daarbij niet toe of het Nederlands (ondanks de uitspraak) een “*wr-*” spelt.

vraid ‘wreed’
vroat ‘ruw (v. lippen)’
vrieven ‘wrijven’

Wait en waait

De kortere of langere tweeklank wordt weergegeven op basis van de uitspraak:

<i>braid</i>	‘breed’	<i>braait</i>	‘breit’
<i>ik gait</i>	‘ik giet’	<i>hai gaat</i>	‘hij gaat’
<i>wait</i>	‘weet’	<i>waait</i>	‘waait; tarwe’

Bij een volgende *-er* of *-en* wordt evenmin als in het Nederlands een “*j*” gespeld: *aaier* ‘eieren’ en dus niet “*aaijer*”.

Winst en winst

De lengte van klinkers kan desgewenst worden uitgedrukt door vooral een accent grave. Dat zal vooral dienstig zijn als een ander woord met een kortere klinker dezelfde vorm zou krijgen terwijl het een geheel andere betekenis heeft.

<i>wînst</i>	‘heimwee’	<i>winst</i>	‘winst’
<i>tôcht</i>	‘treksloot’	<i>tocht</i>	‘tocht’
<i>tèst</i>	‘potje’	<i>test</i>	‘test’
<i>brùg</i>	‘boterham’	<i>brug</i>	‘brug’

Deze aanduiding zou met een zekere spaarzaamheid moeten geschieden in verband met het algemene principe om zo weinig mogelijk extra tekens toe te voegen. Het is uitgesloten bij klinkertekens die al om een andere reden voorzien zijn van een toevoeging, zoals de *ö*.

Zigt/zugt en zicht/zucht

Afhankelijk van de te veronderstellen herkomst wordt *zicht* ‘zicht’ en *zucht* ‘zucht’ gespeld tegenover *hai/zai zigt* ‘hij/zij ziet’ in Noord en *hai/zai zugt* ‘hij/zij ziet’ in Oost. Het eerste heeft te maken met de werkwoorden *zichten* en *zuchten*, het laatste met *zain*.

De verleden tijd van *magen* of *maggen* ‘mogen’ kan *mog*, *mogst* en *moggen* luiden.

Zo’n en zo n

Het nauw bijeenhorende *zo’n* ‘zodanige, zo’n; prima’ wordt in de spelling onderscheiden van de naast elkaar voorkomende woorden *zo n* ‘zo een’.

In het Nederlands wordt “zo’n” aaneengeschreven, zodat de verbondenheid van de twee delen van dit inmiddels samengestelde woord wordt uitgedrukt. Ook voor de Groninger spelling is voor een schrijfwijze met apostrof gekozen: niet als teken voor het lidwoord-gedeelte maar als het ware om te markeren dat eigenlijk “zoon” bedoeld wordt, met weglating van een tweede klinker in het linkerdeel.

Daarvan moet dus de woordcombinatie *zo n* ‘dadelijk een’ onderscheiden worden. In twee voorbeeldzinnen uitgedrukt:

Hai krigt zo n prieske ‘Hij krijgt direct een prijsje’

Hai krigt zo’n prieske ‘Hij krijgt zo’n prijsje’ (als waar net sprake van was).